

Милорад Белић

Ваљево

АГИТПРОП И „ПОЛИТИЧКО МРТВИЛО НАРОДА“

Ваљевски крај 1945/6,

према документацији Месног комитета КПЈ Ваљево

Анстракт: После уласка партизанских јединица у Ваљево, средином септембра 1944, поред обрачуна са остацима поражених формација и њиховим симпатизерима, отпочеле су активности на формирању и учвршћивању нове власти. Главни носилац тих активности била је месна организација КПЈ. Из сачуване документације виде се бројне тешкоће пред којима се налазио Месни комитет: малобројност, лоша кадровска решења, пасивност и неповерење становништва, отпор при спровођењу мера откупа и формирања задруга, организација првих избора, агит-пропагандни рад и борба против малобројне опозиције.

Кључне речи: чланство, кандидати, месни одбори, агитација, реакција, кулаци, откуп, фронтовци.

Организација Комунистичке Партије Југославије у Ваљево (даље КПЈ) 1945. године била је подељена у шест квартова, засеоке: Попаре, Градац, Кличевац, Б. Поље и партијске јединице: Окружног одбора КПЈ, Железничке станице, Кожаре, Електричне централе, Пољопривредне школе. Према извештају од 4. јануара 1945, у срезу је било 488 чланова КП и 57 кандидата.¹ Међутим, у пролеће 1945, тај број је мањи: у 20 партијских ћелија било је 134 члана и 47 кандидата. До краја године, формирано је још 19 ћелија. Чланство је порасло на 247 лица, док је 50 кандидата чекало на пријем. Истовремено, бележено је и искључивање чланства, највише у августу, када је дошло до расформирања партијске ћелије у Драчићу, а до краја године, биће искључено још 46 чланова.

¹ МИАВ, Фонд Општински комитет СКС Ваљево (1944-1988), у даљем тексту: Ок СКС, к-68.

Поред изградње и учвршћивања нове власти, градска партијска организација пратила је и коментарисала све значајније политичке догађаје у свету и Југославији: од рада Мировне конференције у Паризу и односа међу савезницима, преко политике откупа, формирања задруга, суђења Дражи Михаиловићу, до понашања чланства и њихове ангажованости. «Очи и уши» партије биле су свуда: на улици, пијаци, кафанама, по приватним становама... Како је све то изгледало и са каквим проблемима су се суочавали, најбоље се види из партијских извештаја и записника из тог периода.

Најстарији сачувани извештај је од 20. марта 1945. У њему је констатовано да је Месни комитет у граду слабо радио. „Секретари нису знали ни дневни ред да саставе. Приликом прославе Октобарске револуције, Партија није била у стању да поведе масе. У НОО су били људи сумњиве прошлости. АФЖ је, по питању помоћи фронту, слабо радио, а и већи део омладинаца је био по страни. Секретар одбора у В. Лозници претио је мештанима због тога што су скинули краљеву слику и ставили Титову, а председник одбора у Попучкама је шамарао и малтретирао људе. У Лелићу су склони подмићивању”.² Закључено је да је потребно много чешће посећивање партијских јединица од стране руководства. Месец дана касније, стање је и даље било незадовољавајуће. Констатовано је да је „Партија врло слаба и млада“ и да чланови нису довољно проверени. „Као интелектуалци”, наведена су само два ученика гимназије и учитељица из Котешнице.

Уз несналажење и попустљивост Народноослободилачког одбора (даље НОО) према четничким присталицама, наглашена је појачана активност реакције, посебно у брдовитијим крајевима (Ребељ, Лелић). На терену је регистровано 123 четника, у добровољцима 23, а војних бегунаца 78 (прилог: документ бр. 15 од 18. априла 1945). Од јануара до априла 1945. забележене су две акције ових четничких групица: напад на Драчићку општину, али су се повукли када им је милиција пружила отпор, док су у Ребељу скинули одећу са војника Југословенске армије (даље ЈА) и изударали га.³ Иначе, у Народноослободилачкој војсци (даље НОВ) било је мобилисано 3.229 лица, од чега је 264 лица добро-

² МИАВ, Фонд Срески комитет СКС Ваљево, у даљем тексту: Ск СКС, к-85.

³ МИАВ, Фонд Ск СКС, к-85, Извештај бр. 15 од 18. априла 1945.

вољно ступило у њене редове. Овај податак се знатно разликује од уобичајених, вишедеценијских текстова у којима је навођено да је, по уласку партизана у Ваљево, септембра 1944, велики број омладинаца добровољно приступио Народноослободилачком покрету (даље НОП). Као разлози пасивности омладине, наведен је притисак родитеља реакционара. Тако је једна мајка заменила ћерку на добровољном раду, „јер није хтела да је пусти тамо где раду само неморалне женске“.⁴

Појачана је агитација по селима како би се демантовале разне гласине које је опозиција ширила („Петар Живковић се искрцао у Трсту са 15.000 добровољаца, води се борба“). И даље је указивано на несналажење око улоге НОО и одбора Југословенског народног ослободилачког фронта (даље ЈНОФ) у Кланици, или на лоша кадровска решења.

Председник Одбора у Петници се „повезао са најгором реакцијом“ (за себе је говорио да је спасао омладину да не иде на рад у Срем), а у Лукавцу, у НОО је био активни четник К. Пећанца, који је, једном пијан, нехотице убио дете, а ранио двојицу. Смењен је и предат суду.⁵ Упркос сталним упутствима, која су стизала из Београда, и даље је владало „политичко мртвило код народа“.

Паралелно са овим активностима, Партија и Савез комунистичке омладине Југославије (даље СКОЈ) интензивирали су рад у срезу на прикупљању помоћи за пострадале крајеве и рањенике. Прикупљано је све, од постељине, одеће, кашика, тањира, до прехрамбених производа. Али, и овде је констатовано да упркос чињеници да се “од свих акција народ најпре одазива када треба дати војсци”, план није испуњен.

Питање откупа било је једна од најважнијих тема. Ни ту се ствари нису одвијале према плану. Један од ралога је био тај „што у нашим одборима седи добар део кулака, па су заобилажени најбогатији”. Уз то, пшеница је подбацила негде 60, а негде свих 100 одсто, па су сељаци пуштали стоку у пшеницу. Кукуруз је добро родио, осим у Лелићу, Ребељу и Јовањи. Глад је приморавала људе да иду у Посавину и Тамнаву и тамо служе.⁶ Сла-

⁴ Исто.

⁵ Извештај бр. 27, од 3. јуна 1945, Ф-СрК, к-85.

⁶ Исто, к-85, извештај од 9. јула 1945.

би резултати при откупу жита и меса, натерали су власт да то чини уз помоћ милиције (у Лелићу и Лукавцу). Сељаке су почели саслушавати и кажњавати. Резултати су били лоши и „због алкавости наших одбора”. Код откупа меса боље су прошли они сељаци који нису на време испунили обавезе, пошто је цена меса скочила са 7 на 14 динара.

Колика је била оскудица, види се и из захтева за добијање опанака, јер је добијено само 100 пари. До тада је највећи проблем био недостатак соли. Ни милиција није имала велики ауторитет код народа (334 човека). Често су и сами упадали у воћњаке и брали воће.

Партијска активност појачавала се како су се ближили избори. Реакција је имала нове пароле: љага на Армију и официре („да имају велике плате, да живе буржујски, да је све ово привремено, да ће доћи краљ, да ће се вратити старо...”). У Јасеници је виђен летак са позивом да „Срби пазе коме ће дати свој глас”. Ширене су и вести о неминовном сукобу савезника.⁷ Реакција је више деловала по селима, после иступања Милана Грола из владе. Главни опозиционар био је Андра Миладиновић. Ширене су приче да је у Трсту створена влада са Недићем и Михаиловићем и да ће доћи у Југославију. Дрско су се држали они којима је одузето бирачко право, покушавајући преко појединаца из НФ да ухвате везу, како би им се вратило право”.

Уочи избора за ЈНОФ, који су одржани 29. јула 1945, комисије су прилежно радиле на припремању бирачких спискова, односно на избацавању неподобних лица. Занимљиво је да су на предлагању лица за избацавање из бирачких спискова, најактивније биле жене. Тако је у Ваљеву било избрисано 169 лица до краја августа 1945.⁸ Карактеристичан је случај са списком у Лелићу. Пошто је из бирачког списка било избачено 200 људи, мештани су моткама сменили Месни народни одбор (даље МНО) и формирали нови, да би, на крају, 116 лица остало без права гласа. У локалној штампи је објављено да је гласало 91 одсто бирача и да је највећи одзив био жена. Од 2.976, колико их је било уписано у Ваљеву, на гласање нису изашле «само 263

⁷ Исто, извештаји од 9. и 31. августа 1945.

⁸ М. Павловић, Први послератни избори у ваљевском крају, Зборник Ваљево 1941-1945, Ваљево, 1996, 263.

жене». Реалност је била сасвим другачија (прилог: извештај од 8. децембра 1945).

Оправдање се тражило у агресивном деловању реакције. У кафани у Лукавцу, одржали су своју конференцију „само да би имали своје противкандидате на сваког нашег”. Исто је било и у В. Лозници. У Лукавцу и делу Попучака више су се определили за Николу Ристивојевића, а у другим деловима – за Животу Ђермановића. Борба за престиж и мржња међу партијцима отежавала је рад активиста. У Лозници и Веселиновцу су чак агитовали једни против других! У Ребељу су тражили да уместо Ђермановића, кандидат буде Миле Милатовић, „јер је он борац, а Ђермановић је цело време окупације седео у Ваљеву”. У Драчићу је расформирана партијска ћелија због „нездраве климе и критизерства”, а извршена је и реорганизација ћелије у милицији.

Главни избори, за Уставотворну скупштину, тек су предстојали, па је сва пажња партијских јединица била усмерена ка њима. У ваљевском округу је из бирачког списка било избрисано 3.718 лица, од чега: 2.830 мушкараца и 888 жена.⁹ Истовремено, и малобројна опозиција, појачана појединим акцијама четничких група, појачала је своје деловање. Протурана је вест да су Дража и Калабић, са 15.000 четника, код Рогатице и да су заузели Ужице.¹⁰

„У потпуности је раскринкан Грол, а оставка Субашића није нимало деловала на народ”. Четници су скинули два војника ЈА, који су дошли на одсуство – једног у Ребељу, другог у Бранковици; истукли су једног симпатизера у Седларима и одатле однели две пушке. Пуцали су на камион на путу Ваљево–Попучке. У партијском извештају, критикован је рад појединаца из НО, који су „само формално излазили на терен да би постављали заседе”. Пример у Грабовици, где су се разбежали чим су се појавили четници. Један је чак изгубио и пушку!¹¹ Ни милиција није имала већег успеха у борби против четника, што се најбоље види из извештаја војних јединица са терена. У једном таквом извештају наводи се да милиција „свако вече води борбу са четницима у којој не буде нико нити погинуо нити рањен, а четници им редовно заробљавају борце који одлазе са њима, или им за-

⁹ „Све за победу”, 35, 11. октобар 1945.

¹⁰ Извештај бр. 2, од 31. октобра 1945, исто, к-85.

¹¹ Извештај бр. 2, од 31. октобра 1945.

робљавају оружје”.¹² У истим извештајима се указује на значајну подршку народа, коју су четници имали у брдским крајевима. Озбиљност ситуације на терену види се и из наређења Генералштаба ЈА, да све четничке групе буду ликвидирани до 1. јануара 1946.¹³ Процена партијске организације била је да ће на изборе изаћи 60-70 одсто бирача, а била је заснована на информацијама са терена. Реакција је добрим делом изашла и гласала у „ћораве кутије”. Били су активни и на сам дан избора, идући од куће до куће и агитовали су да се не излази на изборе. Група Марка Котарца налазила се код својих јатака у Рађевом Селу (који ће због тога бити осуђени на дугогодишњу робију)¹⁴. У Близоњама и Котешици убили су фронтоске активисте, а забележени су напади на бирачка места и дан после избора, у близини Пиваре.

Активисти КПЈ су одржали највише зборована и конференција у ваљевском округу, чак 2.298, али су изборни резултати, у односу на највећи део Србије, били лоши. Нарочито су слаби резултати остварени у В. Каменици и Мионици. Оправдање због лоших резултата, опет, је налажено у деловању четничких банди. Између 8. и 10. новембра убили су пет лица, „најсиромашније сељак”. „Ошишали су једну скојевку, свукли униформе са неколико војника ЈА, ранили два војника, истукли оца једног фронтосца, а на дан избора напали бирачко место у Седларима. Пуцали су на једног члана партије и убили му коња. Убијен је један члан партије, а рањен кандидат из Брезовица. У Дивцима је, у сред дана, дефиловала четничка тројка по селу и то недалеко од милиције”.¹⁵

После избора, Партија се више окренула проблемима откупа, неправилностима око поделе робе по задругама, као и проблему лоших чиновника у одборима. Констатовано је да је недисциплина велики проблем (пијанства, недоласци на састанке, неактивност, слаба конспиративност), а секретари „углавном, нису били на висини задатка”¹⁶.

¹² Б. Димитријевић, „Одметници” и „Ослободиоци”, Гласник МИАВ, 31 (1997), 180.

¹³ Исто.

¹⁴ М. Белић, Хватање и ликвидација Живорада Мишића, обрачун са остацима ЈВуО у ваљевском крају, Гласник МИАВ 48(2014), 48.

¹⁵ Извештај бр. 20, од 2. децембра 1945, исто.

¹⁶ Записници са састанка, МИАВ, Ф-Ок СКС, к-113.

Крајем децембра 1945, формирана је партијска јединица у Првој гимназији, која је бројала 15 чланова. За секретара је изабран Добривоје Недељковић, ђак VIII разреда; за агитпроп секцију изабран је Брана Филиповић, који ће се побунити што он није изабран, па је партијска јединица то оценила као „нездраву појаву“. Почетком јануара 1946, формирана је и партијска јединица од професора Друге гимназије. Секретар је био Бата Јосимовић. У школи је је било 149 скојеваца, 74 у Првој и 75 у Другој гимназији.

Партијска организација констатовала је да је дошло до „великог пораза реакције после испоруке Недића, Рупника и других ратних злочинаца“¹⁷. Рад реакције се сада сводио на „критику и ситно оговарање народне власти“. Из Београда су доношене вести, ширене разне интриге и сл. Тако је Љубинка Ерчић, жена Јеше Ерчића, извозника, говорила како је неки црноберзијанац у Београду, на суду изјавио да је продао прстен са брилијантима једној угледној личности, а то је била Митра Митровић, жена Милована Ђиласа. И даље је актуелна прича била да предстоји „неизбежан сукоб међу савезницима“. Такве приче подизале су оптимизам код реакције. Тако су, у кафани Здравка Кремића у Б. Пољу, двојица мештана певала песму: „Цветала ми липа и топола, ту се шећу Дража и Никола“.

Реакција је била најактивнија у школама, Средњој техничкој школи (даље СТШ) и Гимназији: цепање и паљење зидних новина. У гимназији су, 20. фебруара, запаљена четири броја зидних новина. У СТШ, ученица Милка Лончарић је одбила да ради јер је „све то рад комуниста, а она то неће да буде“, а због случаја Рузмилке Димитријевић у Гимназији, професори су се „мало више законспирисали“. Милка Мали је погрешно тумачила питање нације, па је долазила у сукоб са ученицима. Подржавали си их професори који се „камуфлирају и тајно помажу рад реакционарних ученика и дају им директиве.“ Да је легло реакције и даље у школама (цепање зидних новина и слика, писање парола) наведено је и у извештају од 4. априла 1946. Неки извршиоци су, „на захтев омладине“, искључени из школе. Онда се део колебљиваца почео укључивати у рад, осим неколико појединаца „крвно везаних за непријатељски покрет“: Предраг Мајсторовић, син стрељаног директора, Александар Аљтов, син стрељаног проф.

¹⁷ Извештај од 3. фебруара 1946.

Аљтова, Здравко Мркајић и др. Они и даље отворено бране истеране ученике.”¹⁸

У партијској организацији ученика Прве гимназије није била добра дисциплина. Истакнут је случај Дринке Кутић, матуранта гимназије, која је носила крстић. Из једног каснијег извештаја види се да је ученица искључена из Партије.¹⁹ Иначе, њен брат Слободан, стрељан је на Крушику 27. новембра 1941. Још увек, код професора је било само четири члана и два кандидата.

У Првој гимназији (секретар Слободан Мандић, а потом Душан Максимовић), у којој су била 24 члана, партијци су имали потпуну контролу над непријатељском омладином, јер су „знали свакога у прсте и све су достављали Озни”.²⁰ Неколико случајева је већ било на суду. У Другој гимназији, секретар је био Добривоје Недељковић. Указивано је на појаву да сви не извршавају поверене задатке, нпр. Олга Ножица, Радисав Арсенић, Радован Јокић, Милорад Мијатовић.

Чланови партије су били веома агилни у борби против црне берзе и шпекуланата. Свакодневно су достављали центри извештај о стању на ваљевској пијаци, а у локалном листу „Све за победу” објављивана су имена свих црноберзијанаца.

Највећи значај у грађанству изазвала је вест о хватању Драже Михаиловића „и осталих бандита”. „Обезглављеној реакцији” једино је остала прича о сукобу савезника, тим пре што је све више расла мржња према Енглеској због њеног става по питању Јулијске Крајине и Трста. („Топови су отерани на италијанску границу”). Сада су и професори Друге гимназије, који су били потпуно пасивни, почели да се интересују „тобож за рад у антифашистичким органима”. Вука Вујић је тражила да чита напредне књиге, а неки реакционари су почели „љубазно да се јављају”.²¹ Иако су скојевци увели ноћно дежурство, опет су освањивале паролу на зидовима Гимназије.

Реакционарне омладинке скупљале су се поред затвора у време када затвореници иду на преглед и разговарале са њима. Међу њима је Споменка Гавриловић, чијег оца су стрељали 1944.

¹⁸ Извештај бр. 347 од 4. априла 1946.

¹⁹ МИАВ, Ф-Ск СКС, к-269.

²⁰ Исто.

²¹ Извештај бр. 462, од 5. маја 1946.

У једном писму, ухваћеном у Гимназији, писало је: „Не секирај се, Американци и Енглези неће дати да нам Дражу стрељају”. Протуране су вести да Дража и није ухваћен, па је Јела Васић наговарала сина да се склони у шуму. Он се, потом, скривао у Београду („изгледа код Карајичић Олге, Сењачка 10, како је то педантно забележено!!). Очито да је сарадња „напредних омладинаца” и Озне сасвим добро функционисала.

У кући жене Владете Младеновића (остао у Немачкој после заробљеништва), његова жена и жена Немање Протића, говориле су да је положај СССР безнадежан, а жена судије Јовановића да је Труман претио како ће Америка „наметнути мир целом свету онакав какав њој одговара”.

На Велики петак, 20 скојеваца је упало у цркву певајући партизанске песме. Месни комитет је добио упутство како да делују током суђења Драгољубу Михаиловићу: у свим среским местима требало је информисати јавност када су емисије са суђења, а сваке вечери читати кратак извештај са суђења; на селу организовати колективна читања, чак и на њивама, сеоским мобама; недељом и празницима слати агитаторе на терен, који ће говорити о току суђења; када оптужени поричу нека дела, одмах организовати конференције и слати протестна писма и телеграме у Београд; онемогућавати сваки покушај реакције да суђење тумаче на свој начин. Суђење генералу Михаиловићу грађани су пратили поред звучника или радио-апарата. Активисти „теренци”, слали су центри извештаје, из којих се могло закључити да народ подржава суђење и да је било доста „разочараних у држање ДМ”. Љубинка Филиповић је рекла: „Што га муче, зашто одуговлаче са испитивањем?”, а Крста Радовић: „Боље би се држао један сељак него Дража”. Аца Живановић, адвокат, жали што Дража нема држање достојно једног вође, а Жугић, чиновник, прича да Дража треба да каже: „Ја сам се борио против вас, ви сте били на једној, а ја на другој страни”. Причало се и да Дража не сме бити осуђен на смрт, јер би нас напали Америка и Енглеска (Радосав Симић из Рабаса, чији су син и кћерка били у Партији).²²

Реакција се радовала сукобу око Трста и уласку енглеских трупа у Зону А (Стана Стефановић, зв. Џамбас, бивши судија

²² Извештај бр. 677, од 4. јула 1946.

Јеврем Пантелић, бивши генерал Цукавац, Даница Петровић и њен муж и Петровић Софија). После изречене пресуде, дошло је до „наглог прилажења НФ”. „Почели су да долазе на добровољне радове и конференције, клицали су на митинзима подршке југословенском руководству по питању Трста и Јулиј. Крајине. Љубазније се опходе према нашим активистима.” Нпр. Миладин Вучинић, који је био четнички курир и члан омладинске фашистичке организације, рекао је другу Милији Матејићу Крци: „Сада је све пропало, нема се више куд, морам се пријавити код Миће Ђукића да ми да неки посао”.²³ Само су најогорченији и даље говорили да ће „одговорати сви који су учествовали у изрицању пресуде”.

Помно се пратила активност средњошколаца, нарочито оних којима су блиски сродници били у непријатељским формацијама или блиски окупационој власти. У Првој гимназији стишао се рад непријатељске омладине. Али, седам омладинаца је напустило састанак и отишло на утакмицу.

У Другој гимназији, Владимир Илић је полемисао са наставницом Ратком Пауновић, тврдећи да „наука не може њему ништа да докаже”, да би на крају расправе рекао: „Е, секо моја, ситна си ти за моје знање!” Затражено је да се казни због рушења ауторитета наставника. У овој гимназији је „анулирано” чланство Милени Марковић и Душици Јовановићи, а дат је предлог да се то учини и Радовану Арсенићу „који учи веронауку”. Професорка Рузмилка Димитријевић је забранила да се чита „Како је човек постао див”, а ученику који се хвалио радом својих родитеља у акцији „Недеља путева”, наставница Врбанка Фијале је рекла да поручи родитељима „да прво изграде себи кућу”. Вукадиновић Олга, говорећи о тешким временима и експлоатацији маса, то је поредила са данашњим стањем у Југославији.²⁴ И током септембра, Месни комитет је констатовао да у Гимназији „комунисти нису неког нарочитог квалитета” (секретар Ратка Пауновић). У новембарском извештају само је констатован случај неморала у Другој гимназији, због којег је „дотична другарица искључена”.²⁵

²³ Извештај бр. 777, од 4. августа 1946.

²⁴ Извештај бр. 506, од 2. јуна 1946.

²⁵ Извештај, 988, 5. новембар 1946.

Истовремено, реакција је користила сваку прилику да би показала да још постоји. Напијали појединце – фронтовце, да би они, потом, минирали фронтовске конференције. Подговарали су и „лудог Драгослава да виче против данашњице“ (нпр. Риста трговац из IV кварта). Пажљиво је прибележено да се реакција састајала по кућама, нпр. у Карађорђевој 106 код Пантелића и Дрињаковића, као и у Градцу и у VI кварту.

Од лета 1946, Месни комитет добија детаљна упутства за раскринкавање Драгољуба Јовановића, (да је пре рата стварао раздор између радника и сељака, да је током рата имао кукавичко и издајничко држање, сарађивао са Михаиловићем, итд), којег су, у међувремену, истерали са факултета и одузели посланички мандат. Из Београда је стигло посебно упутство за његово „раскринкавање“ (у прилогу текста). Како се одвијала кампања „фронтаца“, види се на примеру земљорадника из Заруба Влајка Гођеца. Њега је партија евидентирала као опасног опозиционара, који је добро увиђао грешке нове власти. Био је повезан и са вођством Земљорадничке странке у Београду. Да ли зато што му је обећан посланички мандат, или због нечега другог, убрзо, у локалном листу објављен је његов критички чланак на рачун рада Д. Јовановића: „Кандидат Влајко Гођевац оштро је осудио Драгољуба Јовановића“.²⁶ У наредним извештајима је наведено да је „случај Драгољуба Јовановића правилно схваћен у масама“, мада је било и оних који су истицали „његову памет и мудрост“.²⁷

Партија се бавила и јавним и друштвеним животом суграђана, па је тако констатовано да је „проституција смањена и да има само неколико пријава“, али да је ситни криминал у порасту.

Занимљиви су разлози неких искључења из Партије: Стана Вуковић је искључена, „јер се удала без дозволе“, а Радић Моравка, зато „што је позајмљивала новац од класног непријатеља“, Мара Гајић је искључена због „неизвршавања партијских задатака и због нагомилавања Унриних пакета“, а њена сестра Милева, јер „се слагала са радом своје сестре“.²⁸

²⁶ „Све за победу“, 12. октобар 1946.

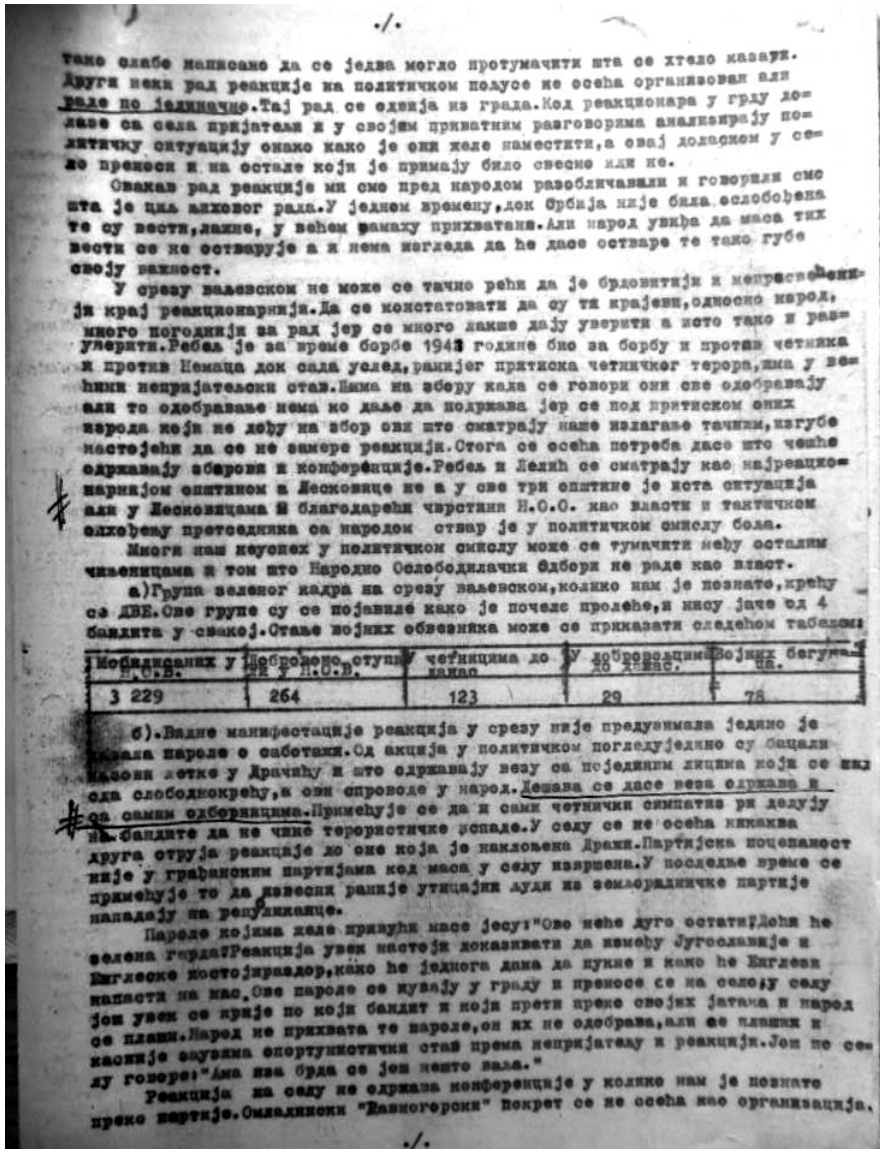
²⁷ Извештај бр. 777, од 4. августа 1946.

²⁸ МИАВ, Ф-Срески комитет СКС Ваљево, к-269.

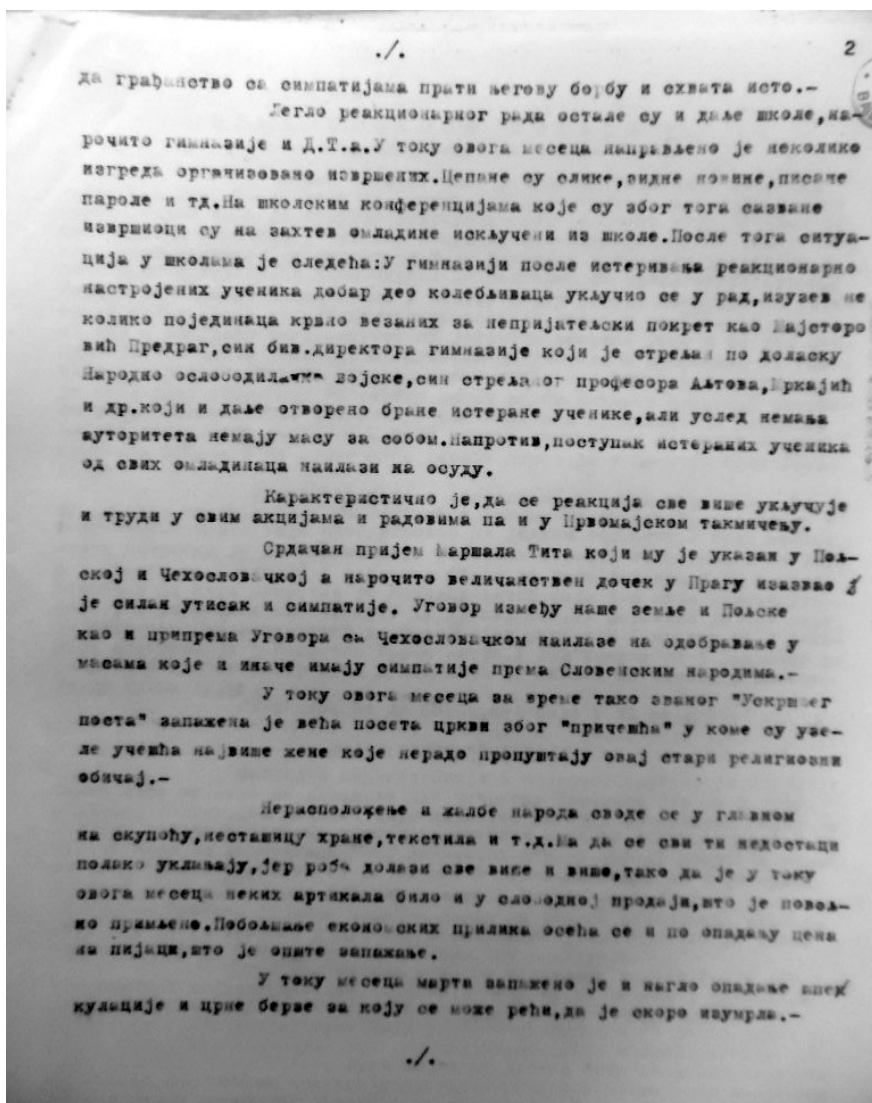
Током јесењих месеци, забележени су ретки иступи реакције. После обарања америчког авиона у Словенији, чули су се коментари „да је рат неизбежан”. Професор Миливоје Мандић, директор Гимназије, говорио је да је рат неизбежан, да су „капиталисти јачи и да ће нас тући”.²⁹ Оваквим причама ишла је у прилог чињеница да је вршена мобилизација, која је „увек била у пролеће”. Партија се све више бавила локалним проблемима, као што је недостатак пијаће воде, или како спречити запошљавање „политички неисправних људи”.

²⁹ Извештај бр. 863, од 4. септембра 1946.

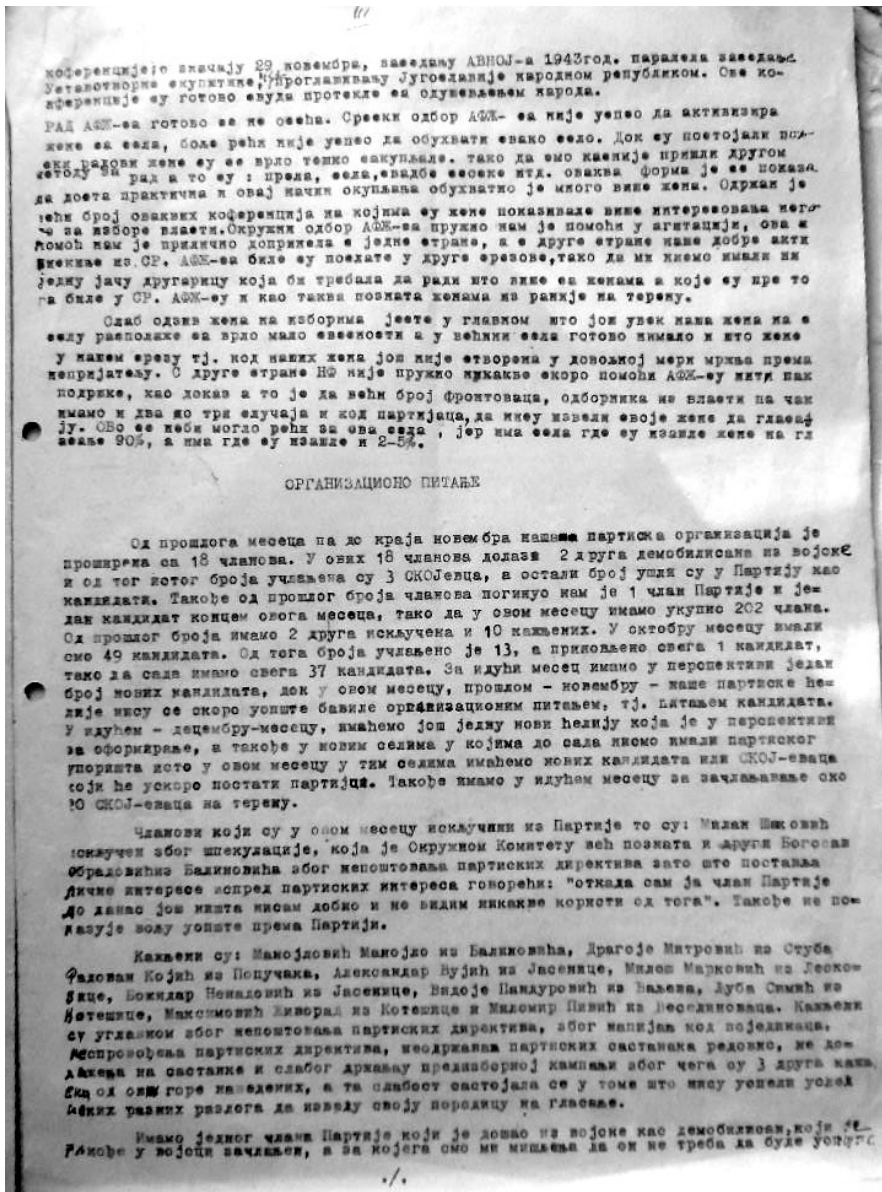
ПРИЛОЗИ

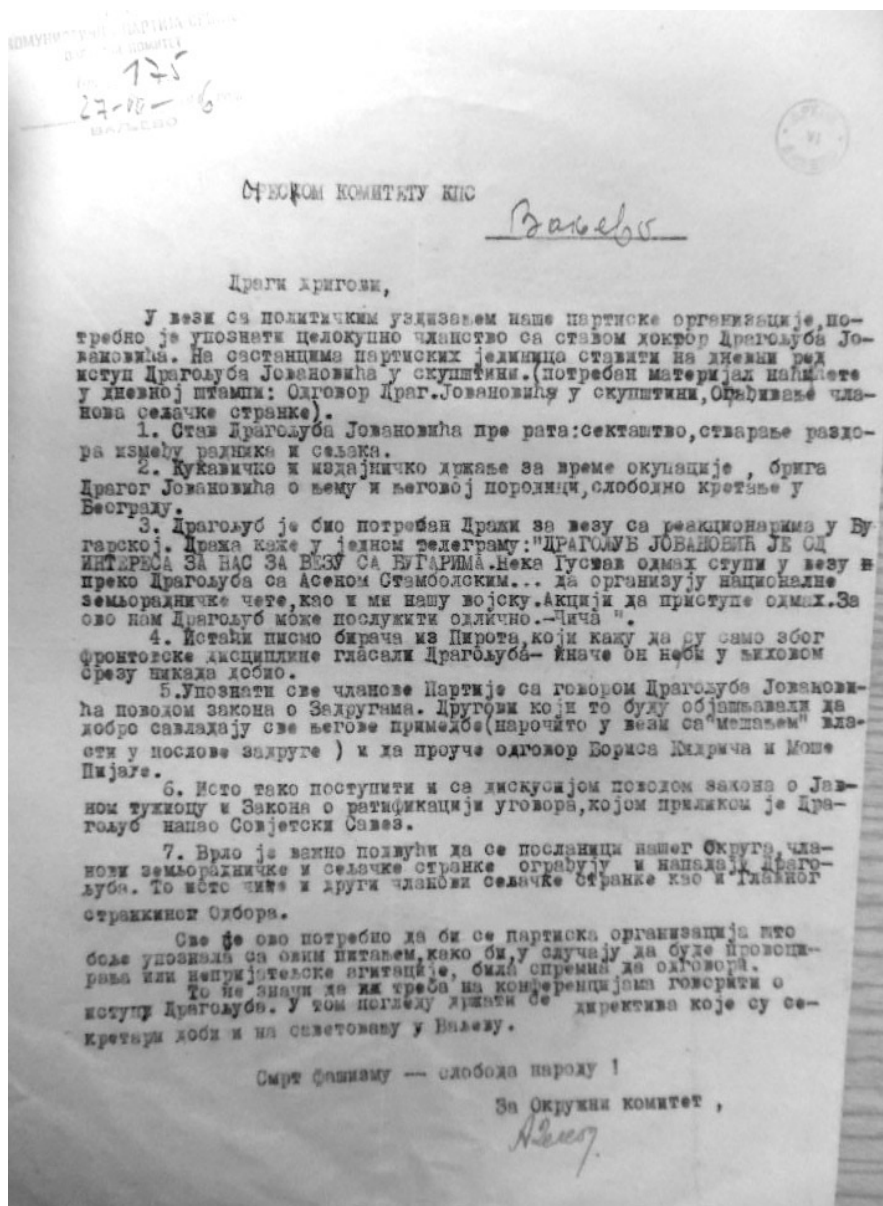
МИАВ, Ф- Срески комитет СКС Ваљево, к-85, Извештај др. 15 од 18. априла 1945.

Део докумената који се односи на рад реакције у школама (Ф-Ск СКС, к-269).

извештај од 8. децембра 1945, о разлозима слабог одзива жена на изборима..

Документ о раскринкавању Драгољуба Јовановића (МИАВ, Ф-Ск СКС, к-85).